

במאמרו "חכמת ישראל (בייחוסה למדעים הכוללים)", שנתפרסם ב"המליץ" לשנת תרנ"ח (גל' 201, 216, 221, 234), מעלה קלוזנר את התביעה לבסס את חכמת ישראל בעברית על יסודות מדעיים מוצקים ולהקדישה בעיקר לאותן תקופות של היצירה הלאומית המקורית, שהיתה נודעת להן חשיבות אנושית-כללית. כן הביע באותו מאמר את ההשקפה, שהספרות העברית צריכה לספק את צרכיו של הקורא היהודי גם בתחום ההשכלה הכללית. — במאמרו על האוניברסיטה העברית בירושלים, שנדפס ב"השלוח" לשנת תרע"ט, השמיע קלוזנר את התקווה, שעבודת-המחקר באוניברסיטה עתידה לשחרר את חכמת ישראל מעול התיאולוגיה ותכריזו על הפרימאט של המדע העברי החילוני. — ב"העולם" לשנת תרפ"ט (גל' 43) מקדם קלוזנר בדברי-ברכה את הכנסתם של מדעי-הרוח הכלליים לתכנית-הלימודים של האוניברסיטה. והוא מטעים, שצעד זה עשוי להוציא את מדעי היהדות מן הגטו הרוחני, שבו הם שקועים.

בפרק-הזמן שבין שנת תרנ"ח ותרפ"ט חזר קלוזנר במאמרים שונים על דרישותיו אלו, ואף ניסה להגשים מה שתבע מאחרים. מחוץ למאמריו המרובים על הספרות והלשון העבריים ועל שאלות החיים הקדיש פעם בפעם מחקרים לתולדות ישראל, שבהם מובלטת תרומתו של עם זה לתרבות האנושית. כך, למשל, תרגם קלוזנר מכושית את "ספר ברוך" ("השלוח" תרס"ב), ותרגם מערבית אחת מן האגדות על שלמה ומלכת שבא ("השלוח" תרס"ד). מכאן ואילך הרבה לפרסם מאמרי מחקר בחכמת ישראל, כמעט לכל ענפיה, ועם זאת לא הניח את ידיו מפעולתו הפובליציסטית המסועפת ואף שקד בהתמדה על הסברת חזיונות שונים בעולם הספרות העברית והכללית. מתוך מחקריו המרובים ראויים לציון מיוחד מאמריו על העיר ערב והעיר גברה בגליל (קובץ החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, תרצ"ה) ועל העיר רפנה (שם, כרך ב').

אמנם עיקר פרסומו של קלוזנר בא לו בזכות ספריו הגדולים והמסכמים בשדה הנצרות ותולדות ישראל בתקופת הבית השני, שיצאו בכמה מהדורות במקורן, ואף תורגמו ללשונות שונות; בחיבורים אלה טבועות — לא פחות מאשר בכתביו בשטח הפובליציסטיקה וביקורת הספרות — עקבות התקופה, שבה פעל.

קלוזנר גילה חרדה לנוכח מעמדה הרוחני של היהדות בסוף המאה התשע-עשרה ובתחילת המאה העשרים. בחוגים הנאמנים למסורת שבקרב יהודי רוסיה ופולניה לא נראו סימנים להתחדשות לאומית פנימית מתוך זיקה לרוח הזמן; ולעומת אלה קמו קבוצות ביהדות, שהתכחשו בגלוי לקדשי האומה, ואף הכריזו מלחמה על תרבותה ההיסטורית, לכל גילוייה, בשם אידיאלים חדשים. קלוזנר נמנה עם אותם יחידי סגולה, שהאידיאלים החדשים של הדור היו קרובים ללבם, ומשום כך דווקא ידעו להעריך כהלכה את המאור של היהדות, הגנוו באוצרות-הרוח שלה. שאיפתו העזה

של קלוזנר היתה לחשוף אוצרות אלה, שבהם ראה תרופה בדוקה לנגעי עמו בימי משבר ומבוכה.

מתוך שיקול זה לא נמשך קלוזנר לעבודות־מחקר על נושאים מוגבלים או לאיסוף לבנים לבניין, אם גם הכיר בחשיבותן של פעולות מסוג זה, והעדיף על כך — בהתאם לתביעות הדור — טיפול בבעיות היסטוריות נרחבות. וכבר בימי המהפכה הרוסית הראשונה התחיל לעסוק בחקר הנצרות. הפרקים הראשונים של ספרו ב"העתיד" על ישו הנוצרי נתפרסמו בשנת תרס"ח. ההרהורים על הנצרות, כפי שבאו על ביטויים בספרות היפה ברוסית (למשל, בסיפורי דוסטויבסקי) ובכתביהם של "מחפשי האלהים" הרוסיים בראשית המאה העשרים (כגון ברדיאיב, וריאזאנוב), עוררו הדים חזקים גם בחוגי האינטליגנציה היהודית, שהושפעה מן הספרות הרוסית. זרמים אלה בספרות הרוסית היו ידועים יפה לקלוזנר, ואפשר בהשפעתם בא להרצאת ראשיתה של הנצרות — בימים שגדלה והתפתחה בתחומה של היהדות — מתוך נקודת־ראות של יהודי ובהתחשב עם המציאות ההיסטורית כהויתה. במסיבות אלו לא היתה חשיבות יתירה לביורר פרטים שנויים במחלוקת; העיקר היה תיאור הרקע ההיסטורי־הריאלי של סגנון החסידות והמסירות לאידיאלים הדתיים של האומה במלחמתה על חירותה הרוחנית. ואם אמנם מצוי היה חומר לכך בספרות המחקר החדשה, הרי היה ספוג רוח של תיאולוגיה נוצרית, שהיה בה משום טשטוש האמת ההיסטורית. וזכותו הגדולה של קלוזנר היא, שסייע לגילוי דמותה של התקופה, שערכה הוא אנושי־כללי וגיא־החזיון שלה הוא תולדות ישראל.

חיבורו על ראשית הנצרות שימש דחיפה לכתיבת ספרו על תולדות הבית השני, שאף כאן טשטשה התיאולוגיה הנוצרית את המציאות ההיסטורית, ואילו חוקרים יהודיים לא הרבו לחקור בתקופה זו. בספריו על הרעיון המשיחי בישראל, על תקופת בית שני ועל התהוות הנצרות סיכם קלוזנר עבודות, שנכתבו לפניו, והקים בניינים מפוארים, שהיו חידוש גמור בספרות העברית. זכותו זו, זכות ראשונים, תעמוד לו בדורות הבאים.

יְהוֹשֻׁעַ גוֹט מַן

פרופ' י. קלוזנר — חוקר ההיסטוריה הישראלית העתיקה

אמנם עיקר פרסומו של קלוזנר כהיסטוריון בא לו בזכות עבודותיו המקיפות על תולדות הבית השני ועל ראשיתה של הנצרות; אך בשום פנים אין למנותו עם אותו סוג היסטוריונים שמלוא עולמם מצטמצם בחקירתה של תקופה אחת בלבד, שכן, רואה הוא בתולדות ישראל — במרוצת כל הדורות — רציפות אורגאנית. תפיסתו זו באה על בטויה בחיבוריו השונים, למשל בספרו על הרעיון המשיחי בישראל, שבו עומד הוא על ניצניו של הרעיון בתקופת המקרא ומתחקה אחר גלגוליו המרובים

(סוף בעמוד 106)